

JOURNAL of SOCIAL and HUMANITIES SCIENCES RESEARCH (JSHSR)

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

Received/Makale Geliş 22.02.2022
Published /Yayınlanma 30.04.2022
Article Type/Makale Türü Book Review

Citation/Alıntı: Çalışkan, Ş. Y. (2022). Ailede ahlak eğitimi (Prof. Dr. Mehmet Zeki Aydın). *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 9(82), 705-709.

Şule Yüksel ÇALIŞKAN

<https://orcid.org/0000-0002-7030-3416>

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Kahramanmaraş / TÜRKİYE

Prof. Dr. Mehmet Zeki Aydın

İstanbul: Timaş Yayınları, 2015, ss.456

Issue/Sayı: 82

Volume/Cilt: 9

jshsr.org

ISSN: 2459-1149

AİLEDE AHLAK EĞİTİMİ

Çocuğun ailesine, çevresine, yaşadığı topluma faydalı, ahlaklı, dürüst ve sorumluluk bilincine sahip bir birey olarak yetiştirilmesi hayati öneme sahip bir husustur. Bu bağlamda ahlak eğitimi geçmişten günümüze insanoğlunun en çok üzerinde durduğu meselelerden birisi olmuştur. Prof. Dr. Mehmet Zeki Aydın tarafından kaleme alınan “Ailede Ahlak Eğitimi” adlı eser; “Giriş”, “Ailede Ahlak Eğitiminde İlkeler” ve “Sonuç” bölümlerinden oluşmaktadır. Yazar giriş bölümünde ahlakın tanımı, kişilik ve ahlak ilişkisi, ahlak eğitimi, ahlak eğitiminin önemi, çocuğun eğitiminde ailenin önemi ve ailede iletişim gibi hususlar hakkında okuru bilgilendirir. “Ailede Ahlak Eğitiminde İlkeler” kitabın ana bölümüdür. Yazar bu bölümde çocuğa verilecek olan ahlaki eğitimin nasıl olması gerektiğine dair önemli tespit ve değerlendirmelerde bulunur. Bu noktada yazar yer yer bazı konuları karikatürize etmek suretiyle okuyucunun ilgisini çekmeyi başarmıştır. Eserin öne çıkan özelliklerinden biri de çocuğun ahlak eğitimi hususunda Prof. Dr. Mehmet Zeki Aydın’ın, batılı yazarların etkisi altında kalmadan eserde tamamen kendi değerlerimize uygun ve özgün yöntemler kullanmış olmasıdır.

“Ailede Ahlak Eğitimi”ni konu edinen eserin çocukların ahlaki eğitimini önemseyen anne babalara, öğretmenlere ve tüm yetişkinlere yol gösterici olduğunu söylemek mümkündür. İlgili eserde çocuğun psikolojik, ahlaki, insani ve toplumsal olmak üzere birçok boyutta iyi yetiştirilmesi noktasında yapılması gerekenler detaylı bir şekilde izah edilmiştir. Bu yönüyle eserin ailelere bebeklikten yetişkinliğe dek rehberlik edecek tarzda hazırlandığı söylenebilir.

Kitabı daha yakından tanıma amacıyla kitaptaki tüm konular ele alınmış, önemli noktalar özetle vurgulanmıştır. Yazara göre bir inanç ve düşünce sistemi olarak ahlak, insanları bir arada tutan, toplumun olmazsa olmaz mihenk taşıdır. Bu bağlamda sağlıklı toplum için öncelikle sağlıklı birey inşa etmek gerekmektedir. Mizaç ve karakter insanın birey olmasını sağlayan iki temel unsurdur. Doğuştan gelen ve kalıtım yoluyla geçen mizaç kişinin duygusal yanını oluştururken karakter ise bireyin ahlaki yönünü gösterir. Her ne kadar ahlâkın değişmesinin mümkün olmadığını savunanlar olmuşsa da iyiliği de kötülüğü de bünyesinde

barındıran insanın ahlakını, dünyaya gözünü açtığı ortam ve özellikle küçük yaşlardan itibaren ailesinden aldığı eğitim ve terbiyenin şekillendirdiğini iddia edenler de olmuştur. Örneğin ünlü İslam düşünürü Gazali'ye göre "İnsan, bulunduğu kabın şeklini alan sıvı gibidir." Bu bağlamda doğumdan itibaren bilhassa çocuğun ilk beş yılı karakterinin şekillenmesinde çok büyük bir öneme sahiptir. Zira etkisi en derin ve en kalıcı izlenimler hayatın ilk beş yılında aile hayatında yaşananlara göre şekillenmektedir. Bundan dolayı eğitim için okul çağını beklemek aslında çocuğun okul başarısını tehlikeye atmak demektir. Okul öncesinde duyguları geliştirilmemiş ve doğru yönlendirilmemiş çocuklar için okulun verdiği bilgiler çocuğa mâl olmayan, ezberden öteye geçemeyen bilgiler olarak kalacaktır. Çocuğun okulda edindiği bilgileri sağlıklı bir şekilde içselleştirebilmesinin ailede aldığı ahlak eğitimiyle doğrudan alakalı olduğu unutulmamalıdır.

İlk beş yılda anne babayla nitelikli vakit geçirmenin, çocuğun merkezi sinir sistemine olumlu katkılar sağladığı bilim adamları tarafından da vurgulanmaktadır. Çocuğa ayrılan zamanın çokluğundan ziyade kalitesi önemlidir. Çocuğun eğitiminde en temel ihtiyaçlar; sevgi, kabul görme ve güvendir. Kritik dönemde ailede karşılanmayan ya da karşılanamayan bu ihtiyaçlar maalesef çocuğun ilerde tüm hayatını olumsuz şekilde etkilemekte ve yaşam kalitesini ciddi anlamda düşürmektedir. Yapılan araştırmalar sevgi görmeyen, temel ihtiyaçları yeterince karşılanmayan çocukların gelişiminde gecikme, gerileme ve duraklamaların olduğunu bize göstermektedir. Anne tarafından çok iyi bakılan çocukların ise zeka puanlarında önemli artış olduğu görülmektedir. Bu çocuklar aynı zamanda öz güven, öz saygı ve kaliteli yaşam gibi noktalarda da çok başarılı olmaktadır.

Çoğu "huy" olarak adlandırdığımız, doğuştan geldiğini düşündüğümüz cömertlik, cimrilik, temizlik, düzenlilik, dağınıklık, çekingenlik ve sosyallik gibi birçok kazanımın çocuklukta alınan eğitimle doğrudan alakalı olduğu görülmektedir. Söylemden çok eylemi dikkate alan çocuklara, kazandırılmak istenen güzel bir davranışın kalıcı olması için o davranışın çocuğun karakteri haline gelinceye kadar dengeli, tutarlı ve istikrarlı bir şekilde tekrar edilmesi gerekmektedir. Sürekli yapılan telkinle bilinçaltına yerleşen inanç zamanla kemikleşerek kişiyle bütünleşmekte ve böylelikle karaktere dönüşmektedir. Anne-babanın yaşı, birbirlerine yönelik davranış ve tutumları, aile içi iletişim, sağlık durumları, çocuğun doğuş sırası, cinsiyeti vb. etmenlerin de çocuğun karakter inşasında etkili oldukları görülmektedir. Bu bağlamda sağlıklı ailede yetişen bireyler iç denetimli, kendini düzgün ifade edebilen, sorumluluklarını bilen, bilinçli birer çocuk ve yetişkin olurlar. Çocuk ancak iletişimi iyi olan bir ailede iyi bir ahlâk eğitimi alabilir. Yazara göre anne babanın çocukları için yapabilecekleri en büyük iyilik birbirlerini sevmeleridir. Anne babalar çocuğa karşı ilgisiz, reddedici, ihmalkâr, baskıcı, aşırı koruyucu, mükemmelliyetçi, aşırı serbest ya da dengesiz-tutarsız tavırlarla yaklaşmaktan mümkün olduğu ölçüde kaçınılmalıdır. Unutulmamalıdır ki olumsuz koşullarda yetişen çocuklar kendine yetememe, sorumsuzluk, çekingenlik, hakkını arayamama, saldırganlık, bağımlılık, kıskançlık, suça meyillilik, özgüvensizlik gibi pek çok sıkıntıyla ömür boyu boğuşmaya mahkûm olmaktadır. Bu durum çocuğun ileride nasıl biriyle evleneceği, evliliğinin ne ölçüde sağlıklı olacağı ve cinsel tavrını da belirleyecek derecede önemlidir. Her dönemde ilgi ve ihtiyaçları değişen çocukların bu ihtiyaçları, gelişimleri göz önünde bulundurularak anne baba tarafından özenle karşılanmalıdır. İnsan kişiliğinde önemli bir yer kaplayan özerklik duygusu iki yaş civarında gelişmeye başlar. Bu dönemde anne-babalarını taklit eden çocuklar için iyi birer rol model olunmalıdır. Özellikle üç-dört yaşlarında çok soru soran çocuklara bıkmadan, sakince anlayacağı tarzda cevaplar verilmelidir. Hikâye ve masal dinlemekten hoşlanılan bu yaşlarda her akşam hikâye okumak çocuklara çok iyi gelecektir. Çocuk ne kadar fazla kelime duyarsa zekâsı da o ölçüde gelişecektir. Ayrıca hikâyeler çocuğun ahlaki eğitiminde de aracı olarak kullanılabilir.

Örneğin yalan söyleme eğilimi görülen çocuğa “Yalancı Çoban”, kardeşleriyle anlaşamayan çocuğa “Hansel ve Gretel”, engelli insanlarla alay eden çocuğa “Güzel ve Çirkin” masalları okunabileceği gibi, çocuğun ihtiyacına göre de küçük hikâyeler oluşturulabilir.

Beş-altı yaşına kadar gerçeklik algısına sahip olmayan çocukların söylediği yanlışlar yalan olarak değerlendirilmemeli, çocuk kesinlikle suçlanmamalıdır. Anne-babanın görevi çocuğa yol gösterip, doğruları yaşama fırsatı vermek, doğru ve güzel davranışları takdir ederek alışkanlık kazanmasını sağlamaktır. Çocuğun arkadaşlarıyla geçinmeyi, sabrı, uyumu, paylaşmayı, düzen ve temizliği öğrenmesi açısından okul öncesi eğitim çok önemlidir. Çocuklukta edinilen toplumsal ilişki becerisi insanın hayatı boyunca başarılı olmasını sağlar. Yine çocuğun altı yaşına kadar sürecek olan bencilliği, yaşının getirdiği bir duygu olduğunun bilincinde olarak anlayışla karşılanmalıdır. Orta çocukluk dönemi olarak adlandırılan altı-on yaş arasında kişiliği belirli bir bütünlüğe kavuşan çocuğa anne babasının her zaman yanında olduğu hissettirilmeli, çocuk başarılı olması için sürekli desteklenmelidir. On yaşlardan itibaren, zihinsel öğrenmenin ön planda olduğu, soyut işlemler dönemine geçen çocuk, kendisine telkin edilen davranış kurallarını benimsemeye başlar ve bunlara sıkıca bağlanır. Ergenliğe doğru yavaş yavaş adım atan çocuğumuza karşı onun ruh durumunu göz önünde bulundurarak anlayışlı ve sabırlı olup, yıkıcı eleştirilerden uzak durmalıyız. Unutulmamalıdır ki bu aşamada ebeveynleriyle ters düşmeyen çocuklar, çocukluktan olgunluğa geçiş dönemini başarıyla yürütememekte ve kendi kendilerine birtakım çıkmazlara girmektedir. Çocukların sorunlarını ciddiye almak, çözümü için birlikte hareket etmek gerekir. Dikkate alınmadığını hisseden çocuk kendini değersiz hissedecek ve sizinle aranıza aşılmaz duvarlar örecektir. Çocukla inatlaşmadan, panik yapmadan, endişelenmeden, pes etmeden, Amerikalı klinik psikolog Dodson’un da tavsiye ettiği gibi “suyun akarına giderek” onun bu zorlu dönemi olabildiğince rahat atlmasına yardımcı olunmalıdır.

Anne-babanın çocukla olan iletişimini güçleştiren emretme, akıl verme, yönetme çabaları, uyarma, tehdit etme, yargılama, suçlama, sorgulama, ad takma, alay etme gibi yıkıcı davranışlar yerine; “ben” dilini kullanarak, mantık yoluyla inandırma, övme, görüşüne katılma, güven verme, empati, teselli etme yollarına gidilmelidir. Çocuk disipline edilirken ödül ve ceza yerinde kullanılmalıdır. Bir teşvik aracı olarak ödül, çocuğun güzel davranışları karşılığında verilebilir ancak vaatle bulunup, çocuğu beklenti içine sokmak doğru değildir. Ceza verirken ise çocuğun yaşı, psikolojik durumu ve işlediği suç göz önünde bulundurularak mutedil bir yol izlenmelidir. Çocuğu sevdiği bir şeyden bir süre mahrum bırakmak suretiyle ceza verilebilir ancak onu ikna ederek, pişmanlık duymasını sağlamak daha etkili olacaktır. Yapılan araştırmalar dayak ve şiddetin hiçbir olumlu sonuç vermediğini, bilakis çocuğu ikiyüzlülük ve yalancılığa sevk ettiğini göstermektedir.

Eğitimde en etkili yöntemin, yaşayarak öğrenme olduğunu belirten yazar, bu bağlamda çocuğun ahlaki eğitiminde de en güzel yöntemin anne babanın iyi birer rol model olması gerektiğini söyler. Gözlem ve taklitte çok iyi olan çocuklar büyüklerinden gördükleri davranışları farkında olarak ya da olmayarak öğrenir ve içselleştirirler. İbn Haldun’un da dediği gibi: “Çocuklarınızı terbiye etmeye çalışmayın, kendinizi terbiye edin yeter. Zira zaten size benzeyeceklerdir.” Çocuğun ahlaki eğitiminde bir diğer önemli husus da okuldur. Aileden sonra çocuğun kişiliğinin ve ahlaki özelliklerinin şekillenmesinde öğretmenin rolü çok büyüktür. Bundan dolayı aile ve öğretmen sürekli iş birliği halinde olmalı, çocuğun gelişimi birlikte takip edilmelidir. Ayrıca çocuğun bireysel özellikleri de dikkate alınmalı ve başarı gücü sadece okul başarısına indirgenmemelidir. Her çocuk özeldir. Çocukların farklı yeteneklere sahip olması çok doğal bir durumdur. Bu yüzden çocuğu başkalarıyla kıyaslamak çok yanlıştır. Büyüklere düşen bu yetenekleri fark etmek ve çocuğu o alanda desteklemek,

yetiştirmektedir. Duyguları, istekleri, ilgi ve yetenekleri önemsenmeden, büyüklerin beklentileri doğrultusunda yetiştirilen bir çocuğun mutsuz, ümitsiz, dirençsiz ve asosyal olması kaçınılmazdır. Birçok insanın mutsuzluğunun temelinde kendisi gibi yaşayamaması yatmaktadır. Her nesil daima bir sonraki nesli sorumsuz, uçar, beceriksiz olmakla suçlamış, kendi gençlik çağını yüceltmıştır. Binlerce yıl önce yaşamış olan Sümerlere ait bulunan tabletlerde de benzer şeylerden şikâyetçi olduğu görülmektedir. MÖ 8. Yüzyılda yaşamış olan Hesiod “Günümüzün gençleri öyle sorumsuz ve uçarlar ki yarın ülke yönetimini üstleneceklerini düşündükçe umutsuzluğa kapılıyorum.” derken ünlü düşünür Sokrates de “Günümüzün çocukları lüksü seviyor. Kötü davranışları var, otoriteye başkaldırırlar, yaşlılara saygıları yok, çalışmak yerine laklak etmeyi seviyorlar. Çocuklar artık evlerinin hizmetçisi değil, tiranı. Anne babaları odaya girince ayağa kalkmıyorlar. Onlara itiraz ediyorlar, destek olmak yerine laklak yapıyorlar, şapır şupur yiyorlar, bacak bacak üstüne atıyorlar” şeklinde zamanının gençliğini eleştirmiştir. İlgili örneklerden de anlaşıldığı üzere insanlık tarihinin başlangıcından itibaren düşünen, sorgulayan, otoriteye başkaldıran, yenilikçi gençler her zaman eleştirilmiş; bunun yerine sorgusuz sualsiz boyun eğen, dış denetimli, değişen ve gelişen dünyanın gerçeklerinden uzak bir gençlik yeğ tutulmuştur. Sonuç olarak çocuklarımızı kendi zamanımıza göre değil, onların zamanına göre yetiştirmek daha isabetli olacaktır. Bu noktada geçmiş tarihlerden farklı olarak günümüzde kitle iletişim araçlarının çocuklar üzerinde çok fazla etkili olduğu görülmektedir. Öyle ki “Babanı mı çok seviyorsun, televizyonu mu?” sorusuna çocukların %40 gibi oldukça yüksek bir çoğunluğu “televizyon” cevabını vermiştir. Sinsice çocuğun dünyasına girmeyi başaran TV, İnternet, sanal âlem; ona belli değer, anlayış ve tutumlar kazandırmaktadır. İki tarafı keskin bir bıçağa benzeyen sosyal medya araçları, kötüye kullanıldığında yıkıcı sonuçlar doğurabileceği gibi, yerinde ve bilinçli kullanıldığında faydalı bir eğitim aracına dönüştürülebilir.

Çocuklar öğrendiklerine inanır ve inandıkları şeyleri hayata geçirir. Bu bağlamda onlara ne öğrettiğimiz kadar nasıl öğrettiğimiz de çok önemlidir. “Yanlış üslup doğru sözün celladıdır.” Düsturu gereği çocuğa bir şey öğretirken ki hâl ve hareketlerimize dikkat etmeli, sözü uzatmaktan, çocuğa tepeden bakan ve suçlayıcı bir yaklaşımdan kaçınmalıyız. Çocuğa her zaman, her koşulda yanında olduğumuzu hissettirmeli, onun olumlu ya da olumsuz tüm duygularını rahatlıkla ifade edebilmesine yardımcı olmalıyız. Çünkü bastırılmak zorunda kalan olumsuz duygular yetişkinlik döneminde ciddi ruhî sorunlara sebep olabilmektedir.

Yazara göre ahlak eğitiminde öne çıkan diğer bir önemli husus da vicdandır. Vicdan, etrafında kimse yokken de doğru olanı yapma erdemidir. İyilik yaptığında huzur, kötülük yaptığında ise sıkıntı hissetmeyen insan her türlü kötülüğü rahatlıkla yapabilir. Ailede öğrenilip geliştirilebilen vicdan, çocuğun merhametli olup, iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan ayırması noktasında büyük önem taşır. Bu noktada; karşılıksız iyilik yapmak, huzurevi, çocuk yuvası gibi kurumları ziyaret etmek, başkalarını sevindirmenin mutluluğunu yaşamak çocukların vicdani değerini besleyecektir. Tüm bunlar öğretilirken çocuğa gerçek hayatta acı ve acımasızlıkların da olabileceği, böyle zamanlarda yalnız da olsa dik durabilmeyi, kendine yetebilmeyi, sabretmeyi de öğretmek gerekmektedir. Yaşına ve gelişimine uygun görev ve sorumluluk verilen çocuklar, bir işi başarmanın hazzını yaşayarak öğrenir. Bu da çocuğun özgüven, azim, disiplin, irade ve mücadele duygularını geliştirir. İş yaparken el, göz, zihin sürekli aktif olacağı için hem yeteneklerini hem de zekasını geliştirir. Planlı çalışmak, erken kalkmak çocuğa erken yaşta kazandırılması gereken davranışlardır. Çocuktan yaşının üzerinde olgunluk beklemek, onun kişiliğini zedeleyecektir.

Yazar ailelerin ideal gördüğü, her denileni yapan uslu çocuğun aslında problemlili çocuk olduğunu vurgular. İçinde müthiş bir enerji barındıran çocuk, yerinde duramayacak, sürekli

hareket etmek isteyecektir. Çocuğun bu enerjisini, serbestçe hareket edebileceği bir ortam hazırlanarak hem zihni hem de bedeni çalıştıracak eğitici oyunlara yönlendirmek onun fiziksel ve zihinsel gelişimine katkıda bulunacaktır. Çocuğunuzda olağandışı bir yaramazlık gördüğünüzde onu suçlamadan önce durun ve düşünün; ifade edemediği bir korkusu ya da endişesi mi var? Temel ihtiyacı olan sevgiyi göremiyor mu? Günün belli saatlerinde mi yaramazlık yapıyor? Dikkat mi çekmeye çalışıyor? Böyle durumlarda çocuğun sıkıntısını anlamaya çalışmak, bulunduğu yerden uzaklaşmak, alakasız sorular sorup dikkatini dağıtmak ya da ilgisini başka yöne çekmek gerekmektedir. Ebeveynlerin çocuğu eğitirken, yalnızca onlar hata yapar düşüncesi ile hareket etmesi doğru değildir. Anne babalar da yanlış yapabilir ve böyle durumlarda rahatlıkla özür dileyebilmelidir. Çocuğa gerektiğinde özür dilemeyi ve affetmeyi öğretmenin en güzel yolu, ona davranışlarımızla örnek olmaktır. Kendimizin yapmadığı bir şeyi çocuktan beklemeye hakkımız yoktur. Anne baba dışında çocuğa rol model olabilecek başarılı kişiler de gösterilmeli böylelikle çocuk iyiye, doğruya ve güzele yönlendirilmelidir.

Buraya kadar ele almaya çalıştığımız görüşler çerçevesinde “Ailede Ahlak Eğitimi” adlı eserin din eğitimi sahasına çok önemli katkılar sağladığı rahatlıkla ifade edilebilir. Yazar ailede ahlak eğitimi konusunu, verdiği teorik bilgiler ve hayata yansımaları olan pratik örneklemelerle okuyucuya çok verimli bir şekilde sunmuştur. Bu bağlamda, yazara göre iyi bir anne baba hiçbir zaman hata yapmayan, soğukkanlılığını yitirmeyen, hiç sinirlenmeyen kişi değildir. Herkesin hayatında inişler çıkışlar, bazen üzgün, kızgın, sinirli, öfkeli olduğu zamanlar olacaktır. Çocuk yetiştirmek çok büyük bir özveri, sabır, dirayet, güç gerektiren önemli bir iştir. İnsan bu yolda bazen yorulacak, pes edecek, çaresiz ve ümitsiz kalabilecektir. Önemli olan duyguları sağlıklı bir şekilde yönetebilmek, öfkeyi yanlış yere yönlendirmemeye özen göstermektir. Toplumun ahlaki, kültürel ve medeni anlamda yükselmesini, çocukların aldığı eğitime bağlayan yazar değişen, gelişen ve sekülerleşen yeni dünya düzeninde sağlam bir şekilde ayakta kalabilmek için bireyin ve toplumun ahlaki eğitime her zamankinden daha fazla ihtiyacı olduğunu vurgular. Bu noktada kendini sorumlu addeden anne, baba, öğretmen ve eğitimciler üzerlerine düşen görevi layıkıyla yerine getirmelidir. Sonuç olarak ifade etmek gerekirse Prof. Dr. Mehmet Zeki Aydın tarafından kaleme alınan “Ailede Ahlak Eğitimi” adlı eser, ahlaklı birey yetiştirmek isteyen tüm yetişkinler için rehber olma niteliği taşımaktadır.